

PIRINIOETAKO HARTZA

arnasa estututa

Joan den negua gogorra izan da Pirinioetan. Aspaldiko elurte handienak bota ditu, eta udaberria ere ez da samurra izan. Hartzek ere jasan dituzte ondorioak: ekainean, hartz-kume bat hil zen, erreka bat zeharkatu nahian.

Hala ere, Pirinioetako hartzaren arazo handiena ez da naturaren gogortasuna, baizik eta inguruan bizi diren pertsonen babes falta.

Babes hori lortu ezean, zaila du irautea.

ANA GALARRAGA AIESTARAN
Elhuyar Zientzia

Ekainean Cardós haranean (Katalunia) hil zen hartz-kumeak sei hilabete baino ez zituen; negu horretan bertan jaioa zen. Egun hartan, urez gainezka zetorren erreka bat gurutzatzea egokitu zitzaion, eta, antza, beste aldera igarotzeko lekurik onenaren bila ari zela, trokartean behera amildu zen.

“Ez zen ito”, zehaztu du Jordi Ruiz Olmok, Generalitateko Biodibertsitaterako eta Animalien Babeserako Zerbitzuko buruak. “Harkaitzen aurka hartutako kolpeen ondorioz hil zen”.

Nonbait, Caramellita emearen eta Pyros arraren alaba zen. Hain zuzen, aurreko udan, sexu-harremanak izaten grabatu zituzten Alt Pirineun jarritako kamera batzuek. Hala ere, ez zen Pyrosek izan zuen harreman bakarra, eta beste kume bat edo bi jaioko zirela espero du Ruizek: “hori izan baita azken urteetako joera”.

Joera hori dela eta, inguru hartako hartz-populazioa hazten ari da, baina hazkundera oso apala da. Izan ere, populazioa, txikia izateaz gain, banatuta dago, hiru eremu nagusitan: bi ar daude mendebaldeko haranetan —Erronkari (Nafarroa); Aragoiko Ansó, Hecho, Fago eta Aragüés del Puerto (Aragoi), eta Aspe eta Ossau (Frantzia)—; hartz gehienak, 20tik gora, mendikatearen erdialdean biltzen dira —Katalunian, Val d’Aranen, Pallas Sobiràn, Pallars Jussàn, l’Alta Ribagorçan eta l’Alt Urgellen; eta Frantzian, Louronetik Couflens-Salaura—; eta ale bakar batzuk, ekialdean —Ariègen, Audén eta Kataluniako ekialdeko haranetan—. Hortaz, guztira 30 inguru daude mendikate osoan; gutxiegi, hartzak Pirinioetan iraungo duela bermatzeko.

Hala ere, duela urte batzuk egoera are larriagoa zen. Izan ere, espeziea 1979tik babestuta zegoen arren, haren aurkako presioa oso handia zen, eta 1996an 5-6 banako baino ez ziren geratzen.

Hartza ez galtzeko aukeretako bat kanpoko hartzak ekartzea zen, eta horixe egitea erabaki zuten. Populazio hurbilena Kantabriar Mendikatekoa bazen ere, han ere ez zeuden oso egoera onean, eta Balkanetatik ekartzea aukeratu zuten, Esloveniatic, zehazki. Hala, Europako Batasuneko Life proiektuen bidez, 1996-1997 artean bi eme eta ar bat ekarri zituzten handik;

eta lau eme eta beste ar bat, 2006an. Pirinioen erdialdeko mendietan bizileku egokia topatu zuten, eta, geroztik, tantaka-tantaka, hartz-populazioa handitzen joan da.

ESLOVENIARRAK PIRINIARTUAK

Espezia berpizteko egitasmo horrek eman dituen emaitzak baloratzeko eskatuta, Ruizek bi alderdi bereizi ditu: “Ikuspegi ekologiko eta demografikotik, emaitzak onak izan direlakoan gaude. Pirinioetako inguru hauetan, hartz arreak kalitate handiko habitata duela uste dugu, eta, poliki bada ere, ugaltze-estrategia moteleko espezia baita, populazioa handitzen doa, % 10-15 inguru urtean”.

Ruizentzat, baina, alderdi sozio-ekonomikoa ere aintzat hartzekoa da. Alde horretatik, “oraindik horretan” dabilzala aitortu du: “Ezin dugu esan mendian bizi den jendearen babes osoa izan dugunik, baina bai sektore jakin batzuen, hala nola politikariena eta hirugarren sektorearena, turismoa indartzeko aukera gisa hartzaren baitute hartzak. Hartzaren eragina besteek baino modu zuzenagoan jasotzen duten sektoreak falta zaizkigu, hau da, abeltzainak eta eztizaleak”.

Beste leku batzuetan ez bezala, ez dute arazorik ehiztariekin, hartzak hartzaren dituen inguruen ehiza-titulartasuna Generalitatearena baita.

“Barruti pribatu batzuk ere badaude, baina haietan ere ez dago arazorik. Une hauetan ez dago gatazkarik hartzaren kontserbazioaren eta ehiztarien artean”, baieztatu du Ruizek.

Hartzak ez galtzeko aukeretako bat kanpoko hartzak ekartzea zen, Esloveniatik ekartzea erabaki zuten.

HARTZEN ERASOAK

Beti ez da horrela izan; iraganean, orain baino gaiztotuagoa egon da giroa. Adibidez, eztabaida beroa piztu zen 2008ko urrian, ehiztari batek Hvala hartzarekin topo egin zuenean. Ehiztariak adierazi zuenez, Aran haranean lagunekin ehizan zebilela, hartzak agertu zitzaion ustekabea. Orduan, piztia uxatzeko asmoz, garrasi egin zuen. Hartzak, baina, ihes egin aurretik, harrazka egin zion ezkerreko besoan eta hankan. Zauriak ixteko, hamabost puntu eman behar izan zizkioten ospitalean.

Hartz-kume bat, Kataluniako Pirinioetan.
ARG.: TONI BATET/IRUDIAREN ARGITALPENA,
ERREPRODUKZIOA, BANAKETA ETA KOMUNIKAZIOA
EGILEAREN BAIMENERA MUGATZEN DA.

Gertakari horren ondoren, ehiztari eta abeltzain asko eta Arango agintari politiko nagusiak hartzaren aurka azaldu ziren. Baina geroztik ez da antzekorik gertatu, eta, orain, badirudi ehiztariak behintzat lasaitu direla. Izan ere, ez da batere ohikoa hartz batek pertsona bati eraso egitea.

Miel Mari Elozegi biologo eta basozainak, esaterako, ondo ezagutzen ditu espezie horren ohi-turak —*Hartzak Pirinioetan XXI. mendean* saiakeraren egilea da—, eta, haren esanean, animalia “izua” da hartzak: “Hartzak berez lasaiak izateak ez du esan nahi arriskurik ez dutenik, batez ere zenbait egoera berezitan; adibidez, eme bat bere kumearekin badago eta hura babesteko beharra sentitzen badu”, ohartarazi du Elosegik. Baina, normalean, gizakiarekin topo eginez gero, “ihes egiteko joera” duela berretsi du.

Une hauetan hartzaren etsai handienak abeltzainak dira. Kudeaketan asmatzea da gakoa.

Abereen aurkako erasoak, ordea, ez dira hain bakanak; horregatik daude abeltzain asko hartzaren kontra. Baina jarrerak aldatzea posible dela erakutsi dute Katalunian. Ruizek egin duten lana azaldu du: “Gu hartzak hartzen dituen eremuetan aritzen gara lanean. Eremu horiek sailkatuta daude, ohiko bizileku dituzten eremuetatik hasi eta noizbehinka baino agertzen ez diren lekuetara. Bestalde, abeltzainak ditugu. Haiek, hartza desagertu zenetik, ardiak eta ahuntzak libre uztera ohituta zeuden, zaintzarik gabe. Eta hartza berriro agertu baino lehenetik ere, bazituzten arazoak: lapurrak; basati bihurtutako zakurrak, eraso bakar batean 600 ardi akabatzen ere iritsi direnak, ardiak amildegitik behera bultzatuta...”

NEURRIAK, ABELTZAINEKIN BATERA

Hartza sartzeak lehengo arazoei beste bat gehitzea ekarri zuen. Lehen urteetan, hartz bakoitzeko, 10-30 ardi galtzen zituzten, eta ahuntzen bat edo beste. “Hasieran, gure lana kalteen ezaugarriak biltzea izan zen: zenbat abere galtzen ziren, non, noiz, eta nola. Gero, hori guztia ondo ezagututa, neurri-sorta bat diseinatu genuen”, kontatu du Ruizek.

Diseinuan, Kataluniako ardi- eta ahuntz-azien den federazioarekin eta Parke Naturaleko abel-

tzainen elkartearekin batera aritu dira, “eskuz esku”: “Gure egitekoa da artaldeak biltzea erraztea. Kasu batzuetan, artzainak geuk jartzen ditugu, eta, horrela, 1.000-5.000 buru biltzen ditugu. Izan ere, artalde handi batzuk ere badauden arren, gehienak txikiak dira, 30-60 burukoak, 100-200ekoak... Eta 3.400 metro karratutan daude sakabanatuta. Guk leku jakinetan biltzen ditugu, artzain baten zaintzapean, eta, ahal izanez gero, zakur zaindarien laguntza ere izaten dute”.

Hain justu, zakurren lana goraiatu du Ruizek: “Iaz, hiru urteko hartz bat ardiatarara hurbildu zen, eta, berehala, zakurrak atera eta haren aurka borrokan hasi ziren. Azkenean, hartzari hozka egin zioten, eta uxatzea lortu zuten”.

Horrenbestez, artaldeak biltzeko eta zaintzeko neurria oso emaitza onak ematen ari dela uste du: “Seigarren urtea dugu, eta, denbora-tarte honetan, buru bat bakarrik galdu dugu. Hau da, urtean hartz bakoitzeko 10-30 buru galtzetik, 0,2 galtzera igaro gara”. Beste onura bat ere aipatu du: “Bide batez, abeltzainen bizimodua hobetu egin da, ez baitute egunero mendira igo beharrik, ardiak ondo ote dauden ikustera edo gatza eramatera, badutelako han pertsona bat ardiak zaintzen”.

“Azken finean, hori da gakoa”, ondorioztatu du Ruizek, “eragile guztiek parte hartzea eta haiek egitea eta lantzea proposamenak”. Horrela lortu dute abeltzainek hartzarekin biltzea onartzea. Eztizaleekin ere iritsi dira adostasunera: erlauntzak hesi elektrikoarekin inguratu dituzte, eta, horrekin, hartzek erlauntzak txikitzea eragotzi dute.

BIZIKIDETZA EZ DA ERRAZA

Katalunian hartutako bidea oraingoz emaitza onak ematen ari den arren, hartzaren eta Pirinioetako jendearen arteko bizikidetza ez da erraza. Iritzi hori dute, besteak beste, Miel Mari Elosegik eta José Antonio Gonzálezek, hartz arrearen babeserako lan-taldeko basozainak (Aragoiko Ingurumen sailaren menpekoa).

Gonzálezek ustez, une hauetan hartzaren etsai handienak abeltzainak dira. “Hartza babesteko edozein neurriren aurka daude; ez dute nahi, inolaz ere, hartzik egotea haien artaldean inguruan”.

Urteetan, hartzaren eremu berean artaldeak izateagatik, diru-laguntzak jaso dituzte artzain guztiek, nahiz eta eraso gehienak artzain bakar batek jasaten zituen “Galerarik ez izan arren, berdin kobratu dute, eta, bitartean, artaldeak libre izaten ohitu dira. Orain, ez dute arriskurik

nahi, ezta ohiturak aldatu nahi ere”, dio Gonzálezek. Garbi hitz egin du: “laguntzen politika ez da zuzena izan”.

Gauzak horrela, hartza galtzen ari dela ohartarazi du: “Inguru hauetan, hiru ale bakarrik gertzen dira: Nere arra, Camillek hartzen zuen eremuan (Erronkari eta Aisa inguruan); Camelito, Bearmen eta Ossaun ibiltzen dena, hura ere arra; eta Sarousse. Azken hori emea da, baina ez dauka besteekin topo egiteko aukerarik, ekialdeko muturrean ibiltzen delako, Ribagorzan”.

Irtenbide bila, askotan aipatu izan dute kanpoko hartzak sartzeko aukera, “baina horretarako ezinbestekoa da jendea alde egotea, eta hemen ez dugu halakorik”, deitoratu du Gonzálezek.

Haren ustez, tamalgarria litzateke hartza galtzea. “Batetik, espezie ikurra da. Hemen betitik bizi izan dira elkarrekin artzainak eta hartzak. Nolabait, mendiak hartzarenak ere bazirela onartzen zen; Ansoren armarran ere hartza agertzen da”, dio Gonzálezek. “Eta, bestetik, naturaren ikuspegitik, hartzak aterki-lana ere egi-

ten du; hau da, hura babesteko neurriek mesede egiten die beste espezie batzuei ere”.

Horregatik guztiagatik, kudeaketan asmatzeko formula berriak bilatu behar direla iritzi dio: “Izan ere, lehen ardiak zaintzen zituzten, ezin zutelako buru bakar bat ere galdu. Orain, berriz, % 10 galtzen badute, onartu egiten dute, badute horretarako tartea. Baina ez dute tarte hori zaintzan inbertitzen. Kataluniako eredu baliagarria izan daiteke, baina hemen artzainak ez daude batuta, eta zaila da adostasuna lortzea”.

Antzeko erretratua atera du Elosegik ere mendebaldeko haranetan: “Artzainak hartzik eta otsorik gabe bizitzera ohitu dira, eta orain oso gogorra egiten zaie ohiturak aldatzea. Horregatik, gehienek ez dute hartzari buruz ezer entzun ere egin nahi”.

HABITAT EGOKIA

Ikuspuntu ekologikotik, berriz, Pirinioek hartza bizitzeko eta ugaltzeko habitat aproposak dituela frogatu da. Horren adierazle da hartz esloveniarrak egokitzeko eta ugaltzeko izan duten

Artaldeak biltzeak hartzen erasoak gutxitu ditu. ARG.: TONI BATET/IRUDIAREN ARGITALPENA, ERREPRODUKZIOA, BANAKETA ETA KOMUNIKAZIOA EGILEAREN BAIMENERA MUGATZEN DA.

Pirinioek kalitate handiko habitatak eskaintzen dizkiete hartzei.

ARG.: FOTOTRAMPEO_DAAM/IRUDIAREN ARGITALPENA, ERREPRODUKZIOA, BANAKETA ETA KOMUNIKAZIOA EGILEAREN BAIMENERA MUGATZEN DA.

erraztasuna. Horrez gain, joan den urtean egindako ikerketa batean, kalkulatu zuten Pirinioek 110 hartz baino gehiagorentzako habitat nahikoa dutela (*Brown bear habitat suitability in the Pyrenees: transferability across sites and linking scales to make the most of scarce data*).

Ikerketan, Frantziako eta Espainiako ikerketazentro nagusiek parte hartu zuten (CNRS eta CSIC, hurrenez hurren), desagertzeko arriskuan dauden animalien ikerketan espezializatutako Norvegiako eta Hego Afrikako institutu batzuekin batera. Ikertzaileek ordenagailu bidezko eredu bat garatu zuten, Kantabriar Mendikatean izandako esperientzian eta Pirinioetako datuetan oinarrituta, hala nola, espezieak Pirinioetan izandako bilakaera, gaur egungo datu demografikoak, habitat-motak eta ezaugarri ekologikoak, eta baita pertsonen dentsitatea, jarduerak eta mugimendua ere.

Hori guztia aintzat hartuta, ondorioztatu zuten Pirinioek kalitate handiko habitatak eskaintzen dizkiela hartzei, eta, espeziearen iraupena bermatu nahi bada, ezinbestekoa dela habitat horiek babestea, eta pertsonak egin dezaketen erabilera arautzea (ehiza, baso-kudeaketa, aisialdiko erabilerak...).

Horrez gain, komenigarritzat jo zuten ale baztuk sartzea orain hartzen dituzten eremuen mugetan, aleen arteko topaketak bultzatzeko; batez ere, mendebaldeko arrek emerren bat aurkitzea errazteko. Azkenik, kudeatzaileei eta erabakiak hartzen dituztenei dei egiten diete, ugaltzeko aukera duen populazioa identifikatzeko, eta giza jarduerekin izan daitezkeen lis-karrak aurreikusitako eta haiek saihesteko neurriak hartzeko.

AHAIDETASUN GENETIKOAK

Hartzaren eta Pirinioetan bizi den jendearen arteko bizikidetzaren arazoak alde batera utzita, hartzaren aldekoek badute beste kezka bat: ahaidetasun genetikoak. Izan ere, hartzen erdiak, gutxi gorabehera, Pyros arraren seme-alabak dira.

Pyros 1997an ekarri zuten Esloveniatic, bederratzituz zituela. Orain 25 ditu, eta, izaera menderatzailea izaki, harenak dira geroztik jaio diren hartz gehienak. Hala ere, Ruizek aurreratu duenez, bideragarritasun-azterketa egiten ari dira frantziarrekin batera, eta datorren urtean izango dituzte emaitzak.

“Azterketaren emaitzak izan bitartean, *a priori*, bi gauza esan ditzakegu”, adierazi du. “Lehenengoa da, ikuspuntu demografikotik, hartzak ez duela arazorik. Oraingoan, ez gurek hartz gehiago sartzeko beharrik izango. Izan ere, ugaltzeko gai diren 8-10 eme ditugu orain, eta bi urtez behin izaten dituzte kumeak. Hala, urtean % 10-15 hazten da populazioa, eta orain beste hartz bat sartzeko arazoak baino ez lituzke ekarriko”. Demografikoki, beraz, arrakastatsutzat jotzen du populazioa.

Bigarren oharra ikuspuntu genetikotik da, eta, hor, kontraesana dagoela iritzi dio Ruizek: “Batetik, denak Pyrosen seme-alabak edo alabekin izandako bilobak dira, eta hori ez da ona, jakina. Horregatik, Pyros ordezkatu behar dela uste dugu, ikaragarria baita. Jaiotzen diren guztiak bere seme-alabak dira, gutxienez beste hiru ar ere badauden arren. Baina, bestetik, aleloen aldakortasuna ez da hain txikia; hau da, hain gutxi izateko, aldakortasun genetiko nahikoa handia dute. Hortaz, hau kudeatu egin behar da, eta horretarako oso baliagarriak izango dira egiten ari garen azterketaren emaitzak”.

Bukatzeko, datuak izandakoan, hartzen diren erabakiak guztien artean hartzearen garrantzia nabarmendu du Ruizek, “ez bakarrik Frantziako, Kataluniako, Aragoiko eta Nafarroako administrazioen artean, baizik eta administrazioen ordezkarien eta Pirinioetako jendearen artean”.

Miel Mari Elozegi Irurtiarekin hizketan, Pirinioetako hartzaz

Miel Mari Elozegi Juan Zelaia saria lortu zuen 2004ean, "Hartzak Pirinioetan XXI. mendean" saiakerarekin (Pamiela, 2005). Gerora, beste bi argitalpen izan ditu liburuak, azkena, gaztelaniaz ("El oso pardo en los Pirineos", Lynx, 2010). Argitaraldi bakoitzean, datu berriak bildu eta ikuspegia osatu heinean, aldaketak egin ditu Elozegik, baina, funtsean, jatorrizkoak azpitu dituzten galderari erantzuten saiatu da: "Posible ote da garapena eta kontserbazioa uztartzea?". Gai horri ordu asko eta asko eskaini dizkionez, asko du esateko. Hemen, Elhuyarri kontatutako pasarte batzuk bildu ditugu:

Pirinioetako hartza desagertuta egongo litzakete, Esloveniatic ekarritakoengatik izan ez balitz 2004ean hil zuten Pirinioetako azken hartzemea; tiroz hil zuten. Eme horrek utzi zuen kume bat, erdi piriniarra erdi esloveniarra, eta hori da bertako hartzaren odola duen azken oinordekoa. Esloveniatic ekarritakoengatik izan ez balitz, bertakoa desagertuta egongo zen.

Hor gauza asko daude kontatzeko. Bat, berandu mugitu zela administrazioa. Hartza babes-teko legeak hor zeuden, baina berandu aplikatu ziren. Uste zuten errazagoa izango zela hartza kontserbatzea, baina legez kanpoko ehizak egurra eman zion... Eta hartz gutxiegi geratu ziren.

Tiroz hildako azken hartza

1997an izan zen. Melba izena zuen. Bi kume zituen, eta ehiztari gazte batek hil zuen. Hartza oldartu zitzaioela esan zuen berak, eta, seguru asko horrela izan zen. Imajinatu basurde-uxaldi batean, zakurrak aurretik doaz, zaunkaka, eta hartzak bere kumeak babestu behar ditu. Ehiztaria ikusitakoan, sutan jarriko zen, eta hark bota egin zuen. Batzuek ezetz diote, ez zegoela arriskuan, baina nik ez nuke horrelakorik esango; ama bat da eta kumeak mehatxatuta sentitzen ditu... Egoera hori muturrekoa da.

Kantabriar mendikatean, bestelakoa da egoera

Azken urte hauetan, askotan joan naiz Kantabriar mendietara. Niretzat distantzia antzekoa da [Leitzan bizi da]: bost ordu Aranera, bost ordu Somiedora. Eta egoera hain da desberdina. Han mantendu zituzten hartz gehiago, eta abeltzainekin ez zen halako gatazkarik sortu. Ez dute ia ardirik, eta ez dituzte artaldeak aske...

Eredua beste bat da, eta seguru asko horrela eboluzionatu zuen, otsoak eta hartzak zituztelako han. Orduan zer egin zuten? Ardiekin beti saltan... Ba behiak jarri, zaldiak jarri... Batez ere behiak, eta zakurrek zainduta. Artaldeak, berriz, etxe ondoan dituzte; 10-15 ardiko talde txikiak. Hori da aldea. Han beti izan dute otsoa, eta Pirinioetan otsoa galdu egin zen. Desagertu zenean, artzaina lasaitu egin zen, galdu zuen eraso ei aurre hartzeko kultura, eta gero, hartzak askatu zituztenean, berriro bueltatu behar izatea zakurretara eta artaldea biltzera oso-oso gogorra da haientzat.

Hartzaren kontrako sektore gogorrena, artzantza

Kontua da Pirinioetan ardia dugula. Zer da ardia Zuberoan, edo Nafarroa Beherean? Zenbat fami-

lia bizi dira hortik? Ez dute industriarik; turismo pixka bat, eta, bestela, ez dute beste ezer. Gainera artzantzak garrantzi handia du Pirinioetako larreen funtzionamenduan, eta, hortaz, ekosistemak garrantzi berezia du.

Hor hartza onartzea oso zaila da. Gaur egun nik ezagutzen dudako sektore gogorrena hori dago. Antolatuta daude, eta beren interesak defendatzen dituzte, hartzaren kontra, logikoa den bezala. Gogorrenak hor daude: Aspen, Ossaun, Biarnon, Zuberoan eta Ariègean.

Ez da bakarrik kalteengatik; filosofia-kontua ere bada

Haiek esaten dute: "Mendeak behar izan ditugu denak kentzeko, eta orain etorri behar zaizkit Europatik, hartzak sartzera?". Ezin dute onartu. Zer dago horren atzean? Ba ez dela lana ongi egin. Ez zaie azaldu hartzak balio berezia eman diezaiokela eskualde bati. Adibidez, turismoa: urteak daramatzat Kantabriar mendietara joaten, eta urteik urtera goraka doa hartzak erakarrirako jende-kopurua.

Han elkarte batzuek (Fundación Oso Pardo, FAPAS, talde ekologistak...) zubi-lana egin dute administrazioaren eta abeltzainen eta nekazarien artean, bi aldeek elkar uler dezaten, eta nahiko ondo egin dutela ematen du. Pirinioetan ez dute horrelakorik lortu.

Egia da beste ohitura batzuk dituztela, eta garapen sozio-ekonomikoa ere handiagoa zen Pirinioetan Asturias aldean baino. Pirinioetan eskipistak dituzte, adibidez, eta haientzat hartzak ekar dezakeen turismoa eta maigimendu ekonomikoa oso txikiak dira eskiak ekartzen dituenarekin alderatuta. Mendizaletasunak ere diru pila bat uzten du Pirinioetan... Asturias ez zegoen hain garatuta, nahiz eta azken urteetan berdintzen ari den.

Camille bandido bat zen

Camille zen *bandido* bat. Batzuek beste ia 40 ardi hiltzen zituen urtean, asko. Zer gertatzen zen? Camillek ezagutzen zituen hori inguruko artalde denak. Beretzako oso erraza zen ardi bat harripatzea, eta sekula ez zitzaion ezer txarrik gertatu. Bere leku kuttuna Ezkaurre zen. Garde aldera, edo Zuriza aldera egiten zuten, akabatzen zuten ardi bat, jaten zuten bete arte, eta etzan egiten zen. Gero iristen ziren saiak, eta dena garbitzen zuten. Eta kitto, hori zen dena. Hurrengo egunean, nahi bazuen, beste bat hiltzen zuten.

POLY FOTOGRAFOS

Iritsi zen hamar eraso segidan egitera, hamar gauetan jarraian. Eta hori ezin da onartu. Zergatik egiten du hori? Ez zaiolako oztoporik jartzen. Aurre egin behar zaio horri: zakur batzuk jarri, itxitura batean sartu ardiak, eta, zergatik ez, joan hartzaren atzetik eta tiro batzuk egin airera edo perdigo batzuekin uxatu. Azken finean, hartza azkarra da, eta errazera jotzen du, baina erakusten bazaio, ikasten du.

Nire ustez, Camillerekin kudeaketa-arazo bat egon zen, ez baitzen inolako ekintzarik egin ez prebentzioan ezta arizale bihurtutako hartzari zaletasun hori kentzen saiatzeko ere.

Hartzak galtzen bada

Zer galtzen da, hartza galtzen bada? Nola begiratzen den, gauza handia galtzen da, edo deus ez. Hemen galdu ziren hartzak. Nik dauzkatzu hemengo, Leitzako agiriak: nork bota zuen hartza, non, zenbat ordaindu zitzaion... Eta galdu zen. Zer galdu da Leitzan?

Goazen beste begi batzuekin begiratuz: non daude hartzak? Kantabriar mendikatean daude, Pirinioetan daude hartz batzuk. Eta jendeak maitatu ditu hartzak, animalia bereziak direlako. Animalia gutxi izango dute kulturaren honek utzi duen ondarea: ihauteriak, kondairak, istorioak, kantak, tradizioak... Hau Zuberoan entzun dut nik: gure arbasoek arbasotzat zuten hartza. Eta gurean logika du horrek. Hemen ez dago tximurik, eta animalia antzekoena izan daiteke hartza: zutik jartzen da, azkarra da, titia emateko ere batzuetan hartzen du kumea jarrera honetan [bularra emateko ohiko jarrera imitatzen du Elozegik]... Badu logika.

Baina hartzaren baliorik handiena da erabili daitekeela tresna bezala beste espezie batzuk babesteko. Zergatik? Gure gizarteak estimu handia die-lako basoilarrei, arrano ez dakit zeini eta hartzei. Eta prest dago dirua gastatzeko inguru batzuk zaintzeko, han hartza badago. Ez zaizkio gehiegi axola inguru hartan bizi daitezkeen beste espezie interesgarri batzuk, baina bai hartza. Alde horretatik, oso da garrantzitsua hartza babestea. ●